

Švanda, Libor

Husova Enarratio Psalmorum : k Husově metodě výkladu Žalmů

Studia historica Brunensia. 2009, vol. 56, iss. 1-2, pp. [37]-47

ISBN 978-80-210-5028-0

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115311>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LIBOR ŠVANDA

HUSOVA ENARRATIO PSALMORUM: K HUSOVĚ METODĚ VÝKLADU ŽALMŮ*

Hus's Enarratio Psalmorum: On Hus's Method of Psalm Interpretation

The article aims at introducing the reader to Hus's treatise Enarratio Psalmorum, which offers interpretation of Psalms 109–118. It shortly summarizes the circumstances of the origin and preservation of the treatise, presents the author's sources and shows how he worked with them. The central part of the study focuses on the internal organization of psalm explanation especially on the structure of the commentaries to individual verses. A tripartite scheme (with minor alterations) is typical of Hus's interpretation: thematization of the verse, its elaborate paraphrase and a detailed analysis of expressions that appear in the verse. In conclusion, the paper points out some difficulties connected with the preparation of a critical edition of this text, which will appear as the 17th volume of Hus's Opera omnia series.

Key words:

Jan Hus, Reformation, exegesis, Psalms, Middle Ages, commentaries

Hlavní částí XVII. svazku vydání Husových *Opera omnia*, na kterém pracuje ediční skupina při Výzkumném středisku pro dějiny střední Evropy, je *Enarratio Psalmorum*.¹ Jedná se o komentář k vybraným žalmům, který Jan Hus pravděpodobně využíval při svých přednáškách na pražské teologické fakultě někdy kolem roku 1405.² Hus na teologické fakultě tehdy

* Text vznikl v rámci výzkumného záměru Masarykovy univerzity v Brně MSM 0021622426 *Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura*.

¹ K rozvržení svazků *Opera omnia* viz V i d m a n o v á , Anežka: *Základní vydání spisů M. Jana Husa*. Praha 1999, s. 3–11.

² K dataci *Enarratio Psalmorum* srov. B a r t o š , František Michálek: *Literární činnost M. J. Husi*. Sbirka pramenů k poznání literárního života československého 10. Praha 1948, s. 45.

přednášel jako tzv. bakalář *cursor* nebo bakalář *biblicus*. Povinností takového bakaláře bylo mimo jiné po dva roky vykládat začínajícím posluchačům teologie vybrané úseky Písma, přičemž se začínalo Novým zákonem.³ Jan Hus nejprve vykládal sedm tzv. kanonických epištol⁴ (výklad se dochoval pod názvem *Super canonicas*) a ze Starého zákona Žalmy 109–118 (podle vulgátního číslování).

Ani jedna z uvedených exegezí (*Super canonicas* a *Enarratio Psalmodum*) se nám bohužel rukopisně nedochovala. Roku 1558 je však v Norimberku vydal tiskem luterský reformátor Matthias Flacius Illyricus⁵ v rámci druhého svazku *M. Ioannis Hus Monumenta et opera*.⁶ Z norimberského vydání také vychází připravovaná edice.

1. Výběr vykládaných žalmů

Husův výklad žalmů v té podobě, jak se nám dochoval ve Flaciově vydání, obsahuje komentář k Žalmům 109–118. Nejedná se s největší pravděpodobností o fragment rozsáhlejšího komentáře, ale – jak v šedesátých letech upozornil Amedeo Molnár – jde o ucelený výklad přesně ohraničené části Žaltáře.⁷ Hus si k výkladu zvolil tu část knihy žalmů, která podle dobového výkladu obsahovala písně o Kristově kněžském úřadu. Svým výběrem vykládaných žalmů se tak přihlásil k scholastické exegetické tradici.

Christologickému chápání Žalmů 109–118 odpovídají i témata Husových výkladů. Hned na začátku výkladu Žalmu 109 Hus upozorňuje, že je to jeden z žalmů pojednávajících o dvojí Kristově přirozenosti, božské a lidské; Žalm 110 pojednává o svátosti oltární (*mirabilis operatio Dei in sacramento altaris*); Žalm 111 je o Kristově návratu k soudu (*Christi rever-*

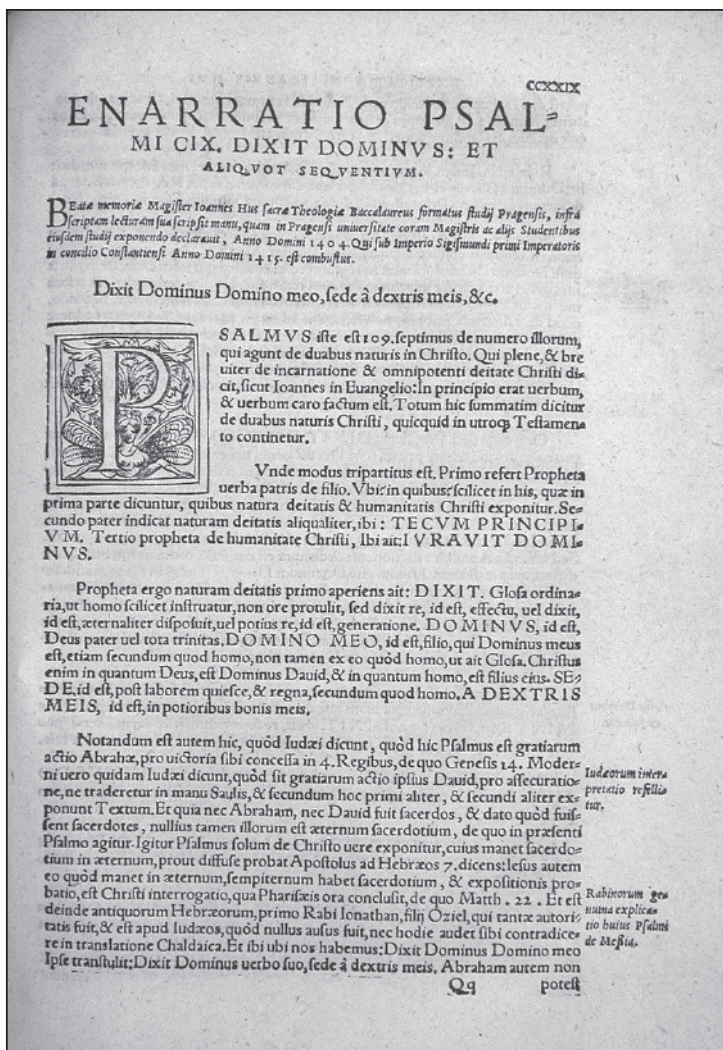
³ K a d l e c , Jaroslav: *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/8–1622*. Praha 1995, s. 138–147.

⁴ Tzn. epištoly Jakuba, Judy, dále dvě epištoly Petrovy a tři Janovy.

⁵ O něm naposledy O l s o n , Oliver K.: *Matthias Flacius and the Survival of Luther's Reform*. Wiesbaden 2002.

⁶ *Ioannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorum Christi Historia et monumenta* (= Monumenta) 2. Ed. M. Flacius Illyricus. Norimbergae 1558, f. 229r–339v; *Super canonicas* vyšlo v témže svazku, f. 105r–228v.

⁷ M o l n á r , Amedeo: *Husova Enarratio Psalmodum*. Theologická příloha Křesťanské revue 6, 1964, s. 67–72, zde zvláště s. 68. Molnár odkazuje na členění Žaltáře podle Mikuláše z Lyry: *praefatio* Ps. 1, *secunda pars* Ps. 2–144 (*prima secundae* Ps. 2–108, *secunda secundae* Ps. 109–144, přičemž Ps. 109–118 jsou samostatnou skupinou žalmů christologických a Ps. 119–133 jsou tzv. písně stupňů), *tertia pars* Ps. 145–150.

Úvodní stránka Husovy *Enarratio Psalmorum* ve vydání Flacia Illyrica z r. 1558 (f. 229r)

sio ad iudicium), kdy spravedliví budou odměněni a svévolníci potrestáni; Žalm 112 je hymnem oslavujícím Boha za mnohá milosrdenství; Žalm 113 mluví o darech, ochraně a požehnání, které Bůh dává svému lidu (židům, přeneseně pak křesťanům);⁸ Žalm 114 je u Husa *fidelium consolatio con-*

⁸ Jako Žalm 113 označuje Vulgáta Žalmy 114 a 115 (podle hebrejského členění).

tra dolorem saeculi, tedy útěcha věřících proti světskému trápení; Žalm 115 podle Husa mluví o pronásledování mučedníků, kteří důsledně brání pravdu Písma, ačkoli pro ni musí snášet různá příkoří;⁹ pravda ztotožněná s Kristem je i tématem výkladu Žalmu 116; Žalm 117 je chválou, při níž se věřící spojují v jednu církev a radují se z Kristova příchodu; Žalm 118 (nejdelší, 176 veršů, skoro 70 folií) podle Husa líčí cestu spravedlivého člověka směřujícího k životu věčnému a obsahuje základní předpoklady křesťanské blaženosti (*beatitudo*).

2. Husovy prameny

Výkladem žalmů Hus navázal na řadu předchozích komentářů a výkladů, které vznikaly už od doby nejstarších církevních otců po celý středověk. Sám několik těchto komentářů při svém komentář hojně využíval, ne vždy však na ně v textu odkázal. Jedním z po mnoho staletí nejvlivnějších výkladů, který měl Hus k dispozici, byl komentář Augustinův (zač. 5. stol.),¹⁰ dále používal od 12. století velmi rozšířený komentář k žalmům od Petra Lombarda,¹¹ jenž je svodem mnoha dřívějších výkladů od Jeronýma po Alkuina. Hus měl při psaní dále po ruce *Expositio Psalterii* Mikuláše Gorrana (13. století)¹² a ve své době velmi oblíbený biblický komentář Mikuláše z Lyry (*Postillae perpetuae in universa biblia*, první polovina 14. století).¹³ To jsou prameny, se kterými Hus při psaní svého výkladu pracoval nejvíce. Nejčastěji cituje Petra Lombarda (na něhož ve většině případů odkazuje jako na Glosu), dále pak Gorrana a Augustina, v o něco menší míře Brunna ze Segni (kterého uvádí jménem Remigius).¹⁴ Autorit v jeho výkladu však nalezneme celou řadu: Ambrože Milánského, Bernarda z Clairvaux,

⁹ Žalmy 114 a 115 dnes tvoří jeden celek (Ž 116).

¹⁰ Augustinus: *Enarrationes in Psalmos CI–CL*. Ed. E. Dekkers – J. Fraipont. CCSL 40. Turnhout, 1990².

¹¹ Petrus Lombardus: *Commentaria in Psalmos*. Ed. J.-P. Migne. Patrologiae cursus completus, series Latina (= PL) 191. Parisiis 1854, col. 55–1296.

¹² Dochováno rukopisně, v připravovaném XVII. svazku Husových *Opera omnia* bude odkazováno na rukopis: Národní knihovna Praha. Sg. VII A 7.

¹³ *Biblia Sacra Cum Glossa Ordinaria ... et postilla ... tomis sex comprehensa ... theolog. et concionat. thesaurus / A Strabo Fuldensi ... collecta; nouis ... explicationibus locupletata. Et Postilla Nic. Lirani Franc. cum Additionibus Pauli Burgensis Episc. ac Matthiae Thoringi replicis, Theolog. Duacensium studio emendatis ... Omnia denovo recensuit R. P. Doctor Leander a S. Martino ... cum Indicibus*. Antuerpiae 1634.

¹⁴ K citování Remigia v Husových výkladech žalmů srov. příspěvek Dušana Coufala v tomto sborníku.

Řehoře Velikého, Jeronýma, z méně frekventovaných pak Hugona od sv. Viktora, jeho pokračovatele Richarda od sv. Viktora, Tomáše Akvinského, Hilaria z Poitiers, Pseudochrysostoma, Jakuba z Voragine, Hincmara z Remese a další, přičemž u mnohých je nutno předpokládat, že jejich texty Hus znal pouze zprostředkovaně. Ve výkladech však nalezneme i pasáže, k nimž se nedaří dohledat zdroj, i když podle stylu a dikce Hus danou pasáž zřejmě odněkud převzal.

Samostatnou kapitolou je Husovo zacházení s prameny. Ačkoliv autor se vcelku často přiznává k citování autorit, rozhodně to nedělá vždy a při bližším zkoumání zjistíme, že vlastního Husova textu je ve výkladech velmi málo. Vzhledem k době vzniku a účelu tohoto spisu není překvapivé, že celý text je z větší části kompilací několika základních pramenů: komentářů Petra Lombarda, Mikuláše Gorrana, Mikuláše z Lyry a Augustina. Zvláště první tři z nich jsou často do té míry navzájem provázané, důmyslně prokombinované a doplněné o komentář Řádné glosy, že je pro editory někdy velmi nesnadné jednoznačně identifikovat původ věty nebo myšlenky. (Pokud to je možné, editoři v zájmu přiměřeného rozsahu poznámkového aparátu odkazují pouze na pramen, který má nejbližší čtení.) Není výjimkou, že na prostoru jediného souvětí vedle sebe stojí krátké zlomky jen málo souvisejících vět z různých komentářů, jež Hus jednoduše spojil dohromady, a výsledkem této kompilace je nový a do určité míry i originální sled myšlenek. Ten pak bývá podepřen uvedením dalších autorit.

3. Struktura žalmových výkladů

Pokud se podíváme na formu, Husův výklad je čtenáři podáván metodou komentáře k jednotlivým veršům. Ve Flaciově vydání (neboť o původním rukopisném členění můžeme jen spekulovat) je každý verš nadpisem pro následující výklad. V mnoha případech je doplněný indexy se stručnými vysvětlivkami či doplňky odkazujícími k Řádné glose nebo Glose interlineární. Na začátku výkladu žalmu bývá u prvního verše zařazen stručný úvod k celé písni vyzdvihující její obsah a zaměření a poté autor postupuje po jednotlivých verších. Tento úvod (většinou převzatý z Lombardova, Lyrova nebo Gorranova komentáře) je více či méně pravidelně strukturovaný: Hus nejprve mluví o tématu či obsahu žalmu (*materia psalmi*), často v souvislosti s jeho titulem (*titulus psalmi*), dále vyzdvihne poslání nebo účel skladby (*intentio psalmi*)¹⁵ a navrhuje jeho základní obsahové rozčlenění na menší úseky, které odpovídají různým způsobům výkladu (*modus agendi*). Roz-

¹⁵ Např. *monere ad laudem Dei* (Ž 113 a Ž 114), *monere ad timorem Christi et ad praeparationem sui in adventum iudicii* (Ž 116) apod.

členění závisí na rozsahu žalmu a jeho motivech. Hus uvádí většinou jediné členění, výjimečně klade více způsobů rozdělení vedle sebe. Při členění je patrná tendence vytvářet triády (*modus tripartitus*, srov. např. výklad 110. žalmu¹⁶), méně častý je *modus bipartitus* a v jednom případě (Ž 117) je rozlišen i *modus quadruplex*. Členění na trojice je v některých případech vícenásobné, tzn. každý člen triády je dále dělen na tři části.¹⁷ Využíváním tohoto způsobu členění vyniká zvláště komentář Mikuláše Gorrana, od kterého Hus doslovně přebírá celé odstavce. Není přitom výjimkou, že Hus citát končí v půli Gorranova výkladu, a z toho důvodu bývá někdy uvedené trojčlenné dělení neúplné.

Zvláštním případem je z tohoto hlediska rozsáhlý Žalm 118. Sice je u něho explicitně zmíněn *modus bipartitus* (v první osmi verších žalmu jsou podle autora obecně shrnuty předpoklady křesťanské blaženosti a v následujících osmiverších jsou potom blíže specifikovány), ale žalm je navíc akrosticky členěn na dvaadvacet osmiverší (*octonaria*), z nichž každé je označeno písmenem hebrejské abecedy. V původním hebrejském textu začínaly všechny verše v daném oddíle předepsaným písmenem, ale v latinském překladu už nebyla funkce hebrejských liter zřejmá. Pro středověkého komentátora však každé z písmen poskytovalo prostor pro další interpretaci, neboť mu mohl být připisován význam, který měl čtenáře nasměrovat k správnému výkladu daného úseku. Interpretaci hebrejských písmen Hus beze změn převzal z komentářů, jež měl po ruce, tzn. z Lombarda, Lyry, Gorrana, popř. z Glosy.¹⁸ Jednoduché schéma (stručný úvod k žalmu a následné výklady k jednotlivým veršům) je tedy rozšířeno pouze u rozsáhlého Žalmu 118, kde každému osmiverší předchází navíc stručný úvod. Zpravidla obsahuje (kromě výkladu příslušné hebrejské litery) krátké shrnutí toho, co bylo řečeno v předchozím oddíle a co bude logicky následovat v osmiverší aktuálně vykládaném.

¹⁶ Monumenta 2, f. 237r: *Modus Psalmi tripartitus est. Primo populus fidelis dicit se confiteri in congregatione iustorum, ubi est aeterna laus. Secundo dicit fideles spirituali munere satiatos promittens adventum Christi, ibi: memoriam fecit. Tertio eosdem redemptos asserit et testamentum novum mansurum, ibi: redemptionem.*

¹⁷ Srov. např. Ž 110 (Monumenta 2, f. 236v).

¹⁸ Hebrejská písmena jsou interpretačně využita i u Žalmů 110 a 111 – tam ale nemají tak zřetelnou členicí funkci jako právě u Žalmu 118, kde je každému osmiverší připsáno i určité tematické zaměření, vyjádřené právě předepsanou literou.

4. Struktura výkladů jednotlivých veršů

Výklady k jednotlivým veršům se od sebe navzájem odlišují svým rozsahem podle toho, do jaké míry se autorovi daný verš jevil jako interpretačně nosný. Od toho se odvíjí i Husův způsob práce s prameny: v některých případech se autor spokojil s odcitováním Lombardova komentáře a parafrázováním jedné další autority, jindy (i za cenu toho, že se myšlenkově opakuje) seřadil za sebe pasáže z různých pramenů. Uvnitř výkladu k jednomu verši můžeme také narazit na dva i tři odlišné dílčí výklady, které mají společné jen některé styčné body.

Základním typem takového dílčího výkladu je shrnutí nebo tematizace toho, co žalmista (u Husa *propheta* nebo tzv. *generalis iustus*) ve verši říká. Většinou stojí na začátku veršového výkladu a je uvozen slovem *hic*. Mnohdy autor v této části využívá formulace příslušného Lombardova nebo Gorranova komentáře.

S textem verše se dále pracuje takovým způsobem, že autor pomocí rozvité parafráze text rozvede a vysvětlí klíčová slova. Vysvětlení jsou obvykle uvozena formulami *dicit ergo*, *dicit sic* (*David, Propheta...*), *item sic*, *continuat sic*, *exponitur sic*, *unde dicit* (*continuando*), *quasi dicat* apod. a tvoří základní interpretační rámec daného verše. Znění verše je vždy rozšířeno vhodným spojujícím textem a vysvětlivkami (mnohdy volně, ale většinou s uvozením pomocí *scilicet*, *id est*, *supple*), jež mají navést čtenáře k správnému porozumění. Vysvětlivky jsou často převzaty z výše uvedených komentářů, popřípadě z obou Glos. Někdy je vykládaný verš parafrázován hned několikrát: jednotlivá rozvedená převyprávění verše jsou pak oddělena pouze pomocí stručných formulí *potest etiam sic exponi*, *vel*, *vel sic*, *item sic* apod.

K uvedeným krátkým parafrázím se následně vztahuje případný podrobnější výklad a biblické nebo jiné podpůrné citáty. V této části komentáře se už jednotlivé výklady od sebe odlišují zřetelněji. Hus podrobněji komentuje pouze vybraná slova či formulace a na některé myšlenky upozorňuje opakovaně. Autor v těchto případech pracuje s více prameny, obratně je spojuje nebo vlastními slovy shrnuje, přičemž uvádí biblické autority – v řadě případů rovněž převzaté odjinud, většinou z komentářů Mikuláše Gorrana a Petra Lombarda. Logika uspořádání není úplně jednotná, ale základní prvky stavby výkladu bývají zachovány. Charakteristickými formulacemi, jež uvozují jednotlivé myšlenky, jsou v této části výkladu výrazy *nota*, *item nota*, *nota iterum*, *et notandum*, *patet* atd.

Výklad k jednomu verši končí uvozením verše následujícího, anebo formální ukončení zcela chybí a jednoduše následuje další verš žalmu.

toto terrarum orbe diffusio: *Multi persequentes me et tribulantes me, a testimonis tuis non declinavi?* Agnoscimus et gratias agimus tibi Domine Deo nostro. Tu namque homo, tu in alio Psalmo dixisti: Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos.⁵

Ps. 118, 158 VIDI PRAEVARICANTES ET TABESCEBAM, QUIA ELOQUIA TUA NON CUSTODIERUNT.
Hic ostendit charitatis vehementiam ponens tria, primo diligenter sui aspectus considerationem, quia *vidi*, secundo affectus sui afflictionem, quia *et tabescebam*, tertio afflictionis causam, quia *eloquia tua non custodierunt*. Dicit ergo: (supple: o Domine, ecce) *vidi*, scilicet oculo intellectus compassivo, *praevaricantes*, id est legem transgredientes (alia litera habet *factum non servantes*) et *tabescebam*, id est prae corrosione animi flebam, unde translatio Hieronymi habet *moerebam*. Vel *tabescebam* indignando culpae et compatiendo naturae. Threnorum 3: *Tabescet in me anima mea*. Supra: *Tabescere me fecit zelus meus*; (supple: et hoc ideo,) *quia non custodierunt*, scilicet immodica tribulatione vel tentatione negaverunt, *tua eloquia*, scilicet tam tibia et dulcia.

Nota pro illo, quod alia litera habet *non servantes pactum*. Glosa: "Quod idem est. Pactum dicitur a pace, quasi pacts actum, id est inter dissidentes affectu gratiae definita conditio, quod convenit utrique legi, scilicet ut pactum appelletur, quae lex statuta est, ut homo in gratiam et pacem Dei revocaretur, quod pactum, id est utraque legem, debiles non servant cedentes persecutoribus, pro quibus amissis sociis dolent sancti. Unde subdit hic: *Tabescebam* zelo amoris. Vel pactum dicit, quod Iudaei pepigerunt dicentes: Faciemus omnia, quaecunque dixerit Dominus, sed post colerunt idola, quos sancti lugent. Unde ait: *Et tabescebam* zelo charitatis. Beatus, qui in charitate Dei tabescit." Haec Glosa. Et patet, quare iustus tabescebat, qui dicit: *Vidi praevaricantes*, qui erant inexcusabiles propter ignorantiam, Romanorum 10: *Nunquid non audierunt? Quia in omnem terram exivit sonus eorum*. Item *vidi praevaricantes* meriti mortis Christi, ideo *tabescebam*, quia erant culpabiles per irreverentiam, Hebraeorum 10: *Quanto deteriora putatis mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit et sanguinem testamenti pollutum duxerit* etc. Item *vidi praevaricantes* legem naturalis debiti, quia erant despectibiles propter ignominiam, ideo *tabescebam*.

17 Tabescet – mea] Thren. 3, 20 e NICOL. GORR., *Psalm.* 118, 158 (f. 227^a) || 18 Tabescere – meus] Ps. 118, 159 e NICOL. GORR., *Psalm.* 118, 158 (f. 227^a) || 34/35 Nunquid – eorum] Rom. 10, 18 || 38/40 Quanto – duxerit] Hebr. 10, 29

8/13 Hic – transgredientes] efr NICOL. GORR., *Psalm.* 118, 158 (f. 227^b) || 13/14 alia – servantes] efr AVG., *In Psalm.* 118, serm. 30, 6 (40, p. 1769) || 14/16 et – moerebam] efr NICOL. LIR., *Psalm.* 118, 158 ad 'Et tabescebam' (col. 1413) || 16/17 tabescebam – naturae] efr NICOL. GORR., *Psalm.* 118, 158 (f. 227^b) || 18/20 quia – dulcicia] efr PETR. LOMB., *Psalm.* 118, 158 (col. 1125A) || 22/32 Quod – tabescit] PETR. LOMB., *Psalm.* 118, 158 (col. 1124D-1125A)

Romanorum 1: *Tradidit eos Deus in passiones ignominiae. Nam foeminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi relicto naturali usu etc.*

5 Et nota iterum, quod *eloquia* Dei appellat hic testimonia fidei, quae praevaricati sunt mali: primo non confitendo propter timorem vel pudorem, cum tamen dicat Dominus Matthaei 16: *Qui me eruberit et meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua*; non erat ex illis, qui ad Romanos 1 dicit: *Non enim erubescio evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti*; secundo praevaricati sunt propter praesentis vitae amorem, Ioannis 12: *Qui amat animam suam, perdet eam*; contra hoc Matthaei 16: *Si quis vult venire post me, abneget semet ipsum et tollat crucem suam et sequatur me*, et Lucae 14: *Si quis venit ad me et non odit patrem suum et matrem suam et uxores et filios et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus*; tertio cedendo a confessione fidei vel iustitiae timore poenae, Matthaei 24: *Et nisi abbreviati essent dies, vix salva esset, scilicet prae timore, omnis caro*; contra hoc Matthaei 10: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, 2 Corinthiorum 4: Id, quod in praesenti est tribulationis nostrae, momentaneum et leve est, Ad Hebraeos 12: Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in autorem fidei et consummatorem Iesum, Philippensium 2: In nullo terreanimi ab adversariis, quae est illis causa perditionis, nobis autem salutis.*

Ex dictis patet, qui sunt *praevaricantes*, "vel sicut alii codices habent" secundum Augustinum, "non servantes pactum, et hoc plures habent. Sed qui sunt," inquit Augustinus, "qui pactum non servaverunt, nisi qui declinaverunt a testimoniis Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est pactum, ut, qui vicerit, coronetur." Haec Augustinus.

35 Et quia, qui in praesenti loquitur, custodivit eloquia Domini, ideo audacter dicit:

Ps. 118, 159 VIDE, QUONIAM MANDATA TUA DILEXI, DOMINE, IN MISERICORDIA TUA VIVIFICA ME.

Hic ostendit suam charitatem ad Deum. Et primo implicat amoris certitudinem dicens: *Vide*, secundo amandi rectitudinem dicens: *quoniam mandata tua dilexi*, tertio ex his in misericordia Dei vivificari, cum subdit: *in misericordia tua vivifica me*. Dicit ergo: o Domine, *vide*, id est dignanter conspice, *quoniam dilexi* (supple: ex vero corde, non ex servili

1/4 Tradidit – usu] Rom. 1, 26-27 || 8/9 Qui – sua] Luc. 9, 26 || 10/11 Non – credenti] Rom. 1, 16 || 13 Qui – eam] Ioh. 12, 25 || 14/15 Si – me] Math. 16, 24 || 15/18 Si – discipulus] Luc. 14, 26 || 19/20 Et – caro] Math. 24, 22 || 21 Nolite – corpus] Math. 10, 28 e NICOL. GORR., *Psalm.* 118, 161 (f. 227^b) || 22/23 Id – est] II Cor. 4, 17 || 23/25 Per – Iesum] Hebr. 12, 1-2 || 25/27 In – salutis] Phil. 1, 28

28/33 vel – coronetur] AVG., *In Psalm.* 118, serm. 30, 6 (40, p. 1769) || 39/41 Hic – dilexi] efr NICOL. GORR., *Psalm.* 118, 159 (f. 227^a)

Ukázka z připravovaného vydání *Enarratio Psalmorum* v XVII. svazku *Magistri Iohannis Hus Opera omnia*

Výše uvedenou trojčlennou základní strukturu (tematizace verše – jeho parafráze – detailní rozbor vybraných výrazů z daného verše) můžeme demonstrovat na Husově výkladu 158. verše Žalmu 118: *Vidi praevaricantes et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt*.¹⁹

V příložené ukázce z připravované edice můžeme pozorovat, že výklad (uvozený charakteristickým *hic*) začíná pojmenováním tématu verše (*charitatis vehementia*) a následným rozčleněním na tři podtémata (*primo...*,

¹⁹ Monumenta 2, f. 332v–333r. Husovo čtení se v tomto případě shoduje s tzv. Klementinskou Vulgátou (*Vulgata Clementina*, 1592–1598).

secundo..., *tertio...*). Jak si lze všimnout v poznámkovém aparátu, dělení autor v tomto případě převzal z komentáře Mikuláše Gorrana.

Po *dicít ergo* pak následuje rozvinutá parafráze verše. Autor jeho text převypráví, a tím zároveň také interpretuje, neboť mezi slova žalmu vkládá vysvětlivky a upřesnění (*supple, scilicet, id est*). Máme tedy před sebou dlouhé souvětí obsahující základní interpretaci (či interpretace) jednotlivých slov verše, od níž se odvíjí další výklad. Za povšimnutí stojí, že v uvedeném krátkém úseku Hus zkomponoval všechny své hlavní prameny (Augustina, Gorrana, Lombarda a Mikuláše z Lyry) a převzal z nich i oba podpůrné biblické citáty.

Další část výkladu je cílena na klíčová slova verše. Autor připojuje podrobnější komentář k některým částem výše uvedené interpretace a uvozuje ho slovem *nota*. V ukázce vidíme Lombardův komentář (u Husa *Glosa*) k variantnímu čtení verše, na něž bylo upozorněno už v úvodní parafrázi. V druhé části odstavce (po slovech *et patet*) jsou potom pomocí několika biblických citátů blíže vysvětleny důvody, proč se ten spravedlivý – *generalis iustus*, jemuž je žalm vložen do úst – trápil (*tabescebam*). Podobným způsobem se autor v následujícím odstavci (*nota iterum*) zastavuje u slova *praevaricantes* a uvádí tři typy těchto „věrolomných“, kteří nezachovávají boží slovo: první odpadli ze strachu či studu, druzí z lásky k tomuto světu a třetí ze strachu před trestem (opět triáda: *primo...*, *secundo...*, *tertio...*). Vše Hus dokládá množstvím biblických citátů a v dalším odstavci i zaštituje citátem z Augustinova komentáře (opět uvozeno pomocí *patet*).

Poslední věta výkladu nás znovu uvádí do kontextu 118. žalmu a přímo uvozuje následující verš.

Podobnou formu výkladu nalezneme u převážné většiny Husových výkladů: úvodní část je po formální stránce relativně jednotná, následující podrobný výklad k jednotlivým slovům nebo myšlenkám je už variabilnější. Komplikace editorům někdy působí autorova práce s prameny. Logická návaznost jednotlivých úseků se někde zdá velmi volná, jinde zase Hus na malé ploše pohotově kombinuje nebo úzce spojuje dva až tři žalmové komentáře; jednotlivé více či méně upravené úryvky z těchto výkladů sám glosuje a prokládá dalšími citáty z autorit, takže máme před sebou unikátní, myšlenkově hutný a co do srozumitelnosti poměrně nesnadný text. Někdy by čtenář očekával širší rozvedení určitého motivu, jindy je jedna myšlenka několikrát zopakována. Není výjimkou, že autor uvede jeden a týž citát dvakrát v těsné blízkosti za sebou – poprvé třeba v Lombardově parafrázi, v zápětí na to pak znovu jako přímý citát (snad pro zdůraznění nebo bližší vysvětlení myšlenky).²⁰ Ve snaze vyložit různé aspekty jednoho slovního

²⁰ Ukázkovým případem je výklad k Ps. 118, 176 (Monumenta 2, f. 339r–339v). Je možné, že autor pokládal Lombardův odkaz na Augustina ve třetím odstavci výkladu za

obratu z různých hledisek (nebo opakovaně za použití jiných podpůrných citátů) výklad na některých místech ztrácí na přehlednosti – buď proto, že použitý pramen byl citován nepřesně a došlo k významovému posunu, nebo je poněkud problematická vnitřní logika výkladu, což mohou být problémy vzniklé druhotně při přípravě Flaciova vydání.

Na závěr připojme malou poznámku. Na první pohled může být překvapivé, jak málo Mistr Jan Hus, jehož osobností a idejemi se později zaštitila česká reformace, ve svých výkladech píše sám za sebe. Myšlenky i biblické autority jsou ve velké většině převzaty z pramenů. Pasáží, které bychom mohli s klidným svědomím označit za Husův vlastní výklad, není mnoho. Díkce těchto míst navíc často napovídá, že se možná pouze nepodařilo dohledat pramen, který měl autor k dispozici, a ostatní výklady, u nichž na základě paralel s podobnými místy v ostatních Husových spisech můžeme jeho autorství předpokládat, jsou spíše úsporné a málo rozvedené.

Minimálně ze dvou důvodů však tato skutečnost překvapivá není. Prvním důvodem se vracím na začátek svého příspěvku – k připomenutí doby a účelu Husova sepsání žalmového komentáře. Na teologické fakultě byl autor totiž kolem roku 1404 nebo 1405 pouhý bakalář *cursor* (*baccalaureus biblicus*) a stál tedy na nejnižším stupni teologického vzdělání, přičemž přednášel většinou začínajícím posluchačům teologie (ačkoli přednášek se účastnili zpravidla i někteří z mistrů). Stavění na autoritách bylo nutností i osvědčeným postupem při studiu. Druhým důvodem je pojetí autorství ve středověku obecně. Originalita autora jak známo nebyla nezbytnou podmínkou, ba dokonce v mnoha případech nebyla ani žádoucí. Autor byl cenněn podle toho, nakolik dokázal zaštitit svůj text uznávanými autoritami, jak dokázal pracovat s citáty vybranými z obecně známých a časem prověřených děl, jak je uměl spojovat dohromady, jejich pomocí argumentovat a obhajovat svoje stanoviska. *Enarratio Psalmorum* je mimo jiné raným dokladem těchto Husových schopností.

nedostatečný, takže se rozhodl bezprostředně připojit originál této části Augustinova komentáře.

HUSSENS ENARRATIO PSALMORUM: ZU HUSSENS METHODE DER INTERPRETATION DER PSALMEN

Im Mittelpunkt der Studie steht die Interpretation der Psalmen, an deren Edition im Rahmen des XVII. Bandes der *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* ein Team von Fachleuten am Forschungszentrum für die Geschichte Mitteleuropas: Quellen, Länder, Kultur arbeitet: Hus schrieb diese Auslegungen als *Baccalaureus cursor* um das Jahr 1405 zur Vorbereitung für seine Vorlesungen an der Theologischen Fakultät der Prager Universität. Das Werk ist ausschließlich in der Nürnberger Ausgabe des Flacius Illyricus *M. Ioannis Hus Monumenta et opera* aus dem Jahre 1558 (f. 229r-339v) überliefert.

Hus hat sich für seine Auslegung die Psalmen 109–118 ausgewählt (entsprechend der Vulgata-Zählung), die die scholastische Theologie ausdrücklich christologisch interpretiert. Die grundlegenden Quellen, mit denen Hus arbeitete, waren damals die beliebten Kommentare des Petrus Lombardus, des Nikolaus von Gorran, des Nikolaus von Lyra und des Aurelius Augustinus. Der Exegesetext besteht zu einem größeren Teil aus einer Kompilation der aufgeführten Kommentare, ergänzt durch Verweise auf weitere Autoritäten (Bruno von Segni – Remigius, Ambrosius von Mailand, Bernhard von Clairvaux, Gregor der Große, Hieronymus, Hugo von St. Victor u. a.), sowie in gewissem Umfang aus Hussens eigene Anmerkungen.

Die Auslegungen der einzelnen Psalmen bestehen aus partiellen Interpretationen der einzelnen Verse. Bei Vers 1 findet sich darüber hinaus eine zusammenfassende Einführung zu Inhalt, Thema und Gliederung des Psalms (*materia psalmi, intentio psalmi, modus agendi*). Die Gliederung hängt vom Umfang des Psalms sowie seinen Motiven ab; Psalm 118 ist im Unterschied zu den übrigen Psalmen wegen seines bedeutenden Umfangs akrostisch in 22 Achtverse gegliedert, wobei jeder Vers mit einer kurzen Einführung versehen ist. Die einzelnen Auslegungen der Verse unterscheiden sich voneinander durch ihren Umfang. In einigen Fällen begnügte sich der Autor mit einer Zitierung von Lombardus' Kommentar sowie einer Ergänzung einer weiteren Autorität, andernorts leitete er die Auslegung gründlicher mit Hilfe einer Kombination von Zitaten aus verschiedenen Quellen ab. Regelmäßig taucht bei jeder Versauslegung die einleitende Thematisierung des Inhalts des Verses sowie dessen weiter ausgebauter Paraphrase auf (zuweilen auch mehrerer Paraphrasen), die zugleich den grundlegenden interpretatorischen Rahmen bildet; variabler ist sodann der dritte Teil der Versexegese, in der der Autor eingehender ausgewählten Symbolen widmet und den Kommentar um weitere Autoren und biblische Zitate ergänzt.

Die Art und Weise der Arbeit des Autors mit den Quellen und die Tatsache, dass der Text als *textus unicus* überliefert ist, birgt in sich einige Komplikationen für die Editoren. Die logische Verknüpfung der einzelnen Abschnitte ist an manchen Stellen sehr frei, an anderer Stelle wiederum verknüpft Hus auf engstem Raum fest mehrere Quellen. Im Ergebnis dessen entsteht ein mit Blick auf die Verständlichkeit häufig wenig übersichtlicher Text. Es bleibt die Frage, ob die häufig bedeutsamen Verschiebungen und die mitunter problematische innere Logik der Auslegung nicht erst sekundär bei der Vorbereitung der Edition von Flacius entstanden.

